

Goran Stanković

PSIHOISTORIJA NAŠE BUDUĆNOSTI

(Kritički prikaz jedne nepostojeće i nekoliko drugih knjiga)

Sve što nazivamo realnim sačinjeno je od stvari koje se ne mogu smatrati realnim.

Nils Bor

Osnovne postavke psihoistorije

Psihoistorija je nauka koje ne postoji. Ne možemo reći čak ni – još ne postoji, jer nauke ne dele ontološku neizvesnost sa imaginacijom.

Psihoistorija posmatrana na akademski način mogla bi da se nazove antropologijom velikih brojeva ili „društenologijom“ budućnosti. Možda i Ji Đingom masovnog društva ili pak numeričkim proročanstvom. Ali nijedan bizarni ni apsurdni naziv neće nam uskratiti iskušenje da skiciramo realističnu futurologiju i postavljamo temelje istinske nauke o budućnosti.

Privilegovani smo činjenicom da živimo u istorijskom trenutku kada je takva nauka moguća, kada se tokom samo jednog veka, čak ni punog, dogodilo nešto što je omogućilo društvenu nauku velikih brojeva.

Ali, suština psihoistorije je samo u začelima i ishodištima uslovljena matematikom velikih brojeva. Između ovih polova je – istorija.

Knjiga *Psihoistorija na istoku Evrope*¹ je nedvosmisleno sociološka knjiga u trenutku kada sociologija prelazi u istoriju. Možda su autori želeli da omažom sociologiji kada ona prestaje da to bude, istaknu njenu temeljnu validnost kao fundamentalne nauke u post-frojdotsko i postjungovsko vreme, u koje smo mi, sa početka 21. veka, neminovno ugazili. Možda su želeli, pa i nevoljno, da prikažu socijalni um kao temeljnu kategoriju narednih društava, za koju kategorijalni aparat akademske sociologije više ne pruža supstancionalnu osnovu, ali možemo biti sigurni da su njihovi rezultati nadmašili namere. Suočeni sa neminovnim priznanjem da je nemoguće bilo koju nauku postaviti na druge temelje od onih koje, posredno ili ne, sugerišu matematička teorija igara i (nekada bi pridodali prefiks „kibernetska“) teorija sistema, autori ovog zbornika su ipak zadržali dostojanstvo svoje naučne discipline time što su ga disperzovali širom brojnih naučnih oblasti koje su, opet posredno ili ne, u dodiru sa nastojanjem da se protumači istorijsko kretanje velikih masa.

¹ Izdavač: American University in Krakow, Poland, Central and Eastern European Studies, Krakow, 2015, str. 235, izdanje na engleskom jeziku.

Pomalo panični zaključak da su se sve društvene nauke svele na apriori ili aposteriori postavljene zaključke istorije,² naši autori ničim ne ublažavaju. Ono što čine je mnogo konzistentnije i moralnije, jednostavno, izlaz iz funkcionalizacije jedne po definiciji neomeđene naučne discipline kakva je prognostika traže u svođenju fundamentalnih opredeljenja svih društvenih nauka na njihov psihoistorijski koren, uvodeći pritom taj apsolutni korelativ, ili svojevrsnu „kosmološku“ konstantu, naime, načelnu predvidljivost rezultata praktično svih društvenih nauka u dovoljno velikim sistemima.

Istovremeno, autori su učinili dovoljnom broju društvenih naučnih disciplina veliku, mada netraženu uslugu, omeđujući im polja i izbacujući zakone velikih brojeva iz njihovih postavki. Moramo da primetimo da bi te discipline mogle da odahnu zbog ovakvog omeđenja, kada bi mogle biti dovoljno skromne. Ne očekujemo to, naravno, iako bi usmeravanje psihologije na psihu pojedinca, a sociologije na interakciju grupa definisanih Dunbarovim brojem, psihoanalize na tragove kolektiva u pojedinačnim svestima, a psihijatrije na deformitete jedinačne svesti, te brojnih podvarijanti i podoblasti na praktično sva polja interesovanja osim na ona definisana velikim brojevima, pružilo svima olakšanje. Da li će tako i biti, vreme će pokazati, iako je sigurno da će se prvobitni optimizam protokom vremena gubiti i splašnjavati.

Ipak, vratićemo se studijama. Gal Dornik³ (Gaal Dornick) autor je naslovne i najobimnije studije u knjizi, i tema njegovog rada jeste Istočna Evropa u političkoj tranziciji karakterističnoj za poslednje decenije 20. veka, ali daleko upečatljiviji smisao njegovog rada leži u definisanju statističke politikologije kroz vremena i prostore Istočne Evrope. Njegov predmet razmišljanja je etički neutralno posmatranje empirijske potvrde večnih, kao tvrdih društvenih obrazaca. Ne, njega ne interesuju patnje, krv i zlo koji su pogađali mnogobrojna društva na istoku Evrope, ni ceo taj konglomerat nesreće pokupljen po tradicionalno ukletim prostorima. Istorijski ljudi za njega nemaju i istorijsku evidenciju, procesi su mu najvažniji sastojci stvarnosti.

Niko ne može pobeći od statističke sudbine, kaže na početku svoje istočnoevropske sage Gal Dornik. Njegov pesimizam je aposterioran, izvire iz empirijske istorije, nije aprioran, ne zasniva se na antropološkim ni etnološkim odlikama ljudi sa istoka. Ali, Gal Dornik zapravo nije u vlasti bilo kakvih dihotomija, pa ni vremenskih. Ako mi je dozvoljena inače u ovim opskurnim oblastima nedozvoljena analogija, uputio bih svaki pokušaj razumevanja Gala Dornika na stavove Svetog Augustina i njegove postavke o slobodi ljudskog ispoljavanja božje volje. Jer ako su ljudi slobodni u ispunjavanju statističkih neumitnosti, namerno neispunjavanje ili iskakanje iz te statističke volje ostavilo bi ih na milost i nemilost statističkoj stihiji, koja je nužno i tvrdo koegzistentna i svrhovita u ispunjavanju statističkog plana.

² Evidentno je u nauci 20. i početka 21. veka postojanje trenda oformljenja *psihogeografije* kao zasebne i potencijalno dominirajuće društvene nauke, koja bi se bavila uticajima fizičkih aspekata čovekovog bitisanja na planeti Zemlji na karakteristike individualne i kolektivne svesti. Iako moramo priznati da izvedenice ove nauke pružaju tako mnogo podsticaja našoj imaginaciji u tumačenju uticaja, primera samo radi, dolina i planina na svest njihovih žitelja, ili neomeđenih šuma i beskrajnih savana i stepa na ustrojstva društva koja ih nastanjuju, ipak, prepustićemo ovu novonastajuću nauku nekim boljim, možda još nerođenim istraživačima. Njen osnivač, francuski situacionista Gi Debor je 1955. godine definisao kao „studiju o preciznim zakonima i specifičnim efektima geografskog okruženja, svesno organizovanog ili ne, na osećanja i ponašanje pojedinaca“.

³ Najverovatnije pseudonim.

Deo prvi – Balkansko dugo putovanje u noć

Nekoliko empirijskih istraživanja tzv. tranzicije društva istoka Evrope u zapadni društveno-ekonomski sistem pokazalo je matematičku pravilnost osnovne sheme, uprkos razumljivim razlikama u pojedinim slučajevima. Gal Dornik ih u svom tekstu iscrpno analizira, istovremeno ih ekstrapolirajući na konkretan istorijski materijal. Osnovna psihoistorijska shema se ispostavlja kao stroga i neumoljiva, te su sva društva istočne Evrope prošla kroz u tekstu pedantno nabrojane i detaljno dokumentovane faze: kratko, posle pada etatiističko-komunističke nomenklature dolaze na vlast prvoborci tranzicionih promena, dok se posle njihovog neminovnog neuspeha vraćaju transformisane i revitalizovane političke snage „starog režima“; posle još jednog njihovog pada, na političku scenu stupaju predstavnici krupnog kapitala,⁴ odnosno apologeti populizma (jer kapital je istorijsko-psihološka kategorija, ne ekonomska, uprkos opštem mnjenju), pa tek posle, kako se kaže u istraživanjima, iako pomalo metaforično, dolaze iole odgovorniji i sposobniji političari. Znači, ceo ciklus teorijski traje 12 godina.⁵ I zaista, ona istočna društva koja su se približno „ispunjavala“ zahteve ove sheme postala su stabilnija i uspešnija. Misli se pre svega na Češku, Slovačku, Poljsku, Sloveniju i uslovno male baltičke republike. S druge strane, ona društva koja su imala turbulentne osnovne shematske promene, uz razna kašnjenja i nepravilnosti, izrazito su neuspešnija društva (Bugarska, Rumunija, praktično sve istočnobalkanske države pa onda i Ukrajina, Moldavija, Belorusija...). Autor u svojoj studiji posebno navodi primer Srbije, obrađujući to književnom strukturom Asimovljeve trilogije, u kojoj se psihoistorija pokazuje potpuno validnom sve do pojave mutanta-telepate Mazgova, a da pojava uticaja „neprirodne“ mutacije i poniranja u svest masovnog društva otvara nove nivoe psihoistorije.

Srbija je u izrazito teškoj tranziciji, uslovljenoj faktorima koje ostale države nisu imale (građanski ratovi, bombardovanje od strane NATO-a, prekid kontakata sa okruženjem i svetskim tokovima, pa i endemska tromost društvenih kretanja). Pogledajmo: sa ogromnim zakašnjenjem od praktično decenije, izvršena je promena državno-socijalističke u meta-kapitalističku vlast, tek 2000. godine. Demokratska stranka (i njeno političko okruženje) predugo je opstala na vlasti, sve do 2012. godine. Reformisane političke snage tzv. starog režima (Srpska napredna stranka kao mutirajući oblik Srpske radikalne stranke, Socijalistička partija Srbije kao rasadnik niza malih mutirajućih političkih interesnih grupacija) vratile su se na vlast bez unutrašnjeg preobražaja i pročišćenja. Posebno je istaknuta negativna uloga Socijalističke partije Srbije, koja je praktično nepromenjena opstala kao politički faktor, bilo kao vlast ili opozicija, dok je Srpska napredna stranka svoju tranziciju osnovala na eksterionim i frivolnim faktorima, a ne unutrašnjoj neophodnosti transformacije srpskog društva. Umesto četvorogodišnjih, Srbija se suočava sa decenijskim fazama. Sredinom druge decenije 21. veka ona se našla zaglavljena u drugoj „psihoistorijskoj“ fazi, uz nečiste naslage i prethod-

⁴ Umesto neadekvatne sintagme „krupni kapital“ bilo bi bolje upotrebiti termin „sirovi kapital“, ali bi takvo određenje previše asociiralo na poreklo kapitala, koje je u svim epohama i društvima istovetno, definisano dvema „narodskim“ maksimama: „Samo me ne pitaj za prvi milion“ i „Kome je do morala neka ide u crkvu“.

⁵ Podrazumeva se dijalektička transmucija unutar pojedinačnih faza sa fosilnim reliktima prethodne i genetskim materijalom naredne faze.

ne i naredne faze, dok su praktično sve ostale nacije Balkana i centralne i istočne Evrope već ušle u treću i četvrtu fazu, uz primetne nagoveštaje sledećih faza u neminovnom, ali i nedostojanstvenom, presporom „dviženju napred“. Čitaoci će sigurno autoru ovog teksta oprostiti na cinizmu koji se najednom pojavio u tekstu, jer je taj cinizam neminovna i spontana emotivna reakcija kako društva tako i pojedinca, predviđena psihoistorijskim jednačinama. Autor nesigurno i uz primetnu uzdržanost pruža supstekstualnu paralelu književnog lika Mazgova u trilogiji Isaka Asimova i uspona političara Aleksandra Vučića na političkoj sceni Srbije, ni sam ne pružajući dovoljno argumenata da se povuče ovakva paralela. Čitaoci uvek moraju imati na umu da ovakve psihoistorijske studije dolaze iz duboke pred- i praistorije psihoistorijske nauke, i da će tek budući vekovi i milenijumi otvoriti dveri društva silama psihoistorijske nužnosti.

Dakle, autorov implicitni odgovor na nepostavljeno pitanje o istorijskim neminovnostima u praktičnom životu Srbije oko sredine druge decenije ovog veka, iako se sa analizom u tekstu nije teško složiti, ponešto je drugačiji. U ovom trenutku, za Srbiju su važnije promene od nosioca promena i njihovih rezultata, te bi „ulični“ odgovor bio „bilo ko, bilo kako“, a ozbiljniji da je neophodna što veća brzina u smenivanju navedenih tranzicionih faza. Jednostavnije, koliko god je bio neophodan odlazak Demokratske stranke sa vlasti, toliko je neophodan što brži odlazak Srpske napredne stranke i njenog predvodnika Aleksandra Vučića, kao i Socijalističke partije Srbije, te njenog vođe Ivica Dačića. U ovim matematičkim formama društvenih kretanja malu ulogu imaju faktori kao što su volja glasača, ambicije i rezultati vlastodržaca i teško nasleđe ranijih vlasti. Uz dosta uopštavanja, sledeći pobednici političkih procesa u Srbiji biće osobe kao što su trenutno aktuelni (govori o drugoj polovini druge decenije), pretežno opozicioni (ali ne isključivo oni) političari Saša Radulović, Saša Janković ili Vuk Jeremić ili, s druge strane, političar vladajuće Socijalističke partije Srbije Branko Ružić (naravno, ne misli se na njih poimenično, već na osnovni profil „zastupnika“ kapitala; interesantno i zakonomerno je, analizira Gal Dornik, da su sva trojica prvopomenutih „primera“ nakratko bili aktivni deo neke od faza tranzicije).

Nažalost, još jednom se, upravo u ovoj međufazi, iskazuje tromost srpskog društva i njegova nespремnost na neminovne procese (velika je hrabrost reći „promene“ ili „napredak“, jer tranzicioni procesi to ne garantuju i ne podrazumevaju). Ukoliko dođe do daljih zakašnjenja u ispunjavanju „tranzicione psihomatematike“, srpskom društvu predstoje dugoročni negativni trendovi i egzistencijalna neizvesnost.

Gal Dornik svoj tekst završava bez izrazitih ekstrapolacija svojih analiza. Činjenice uopštavaju više od teorije, dok ona pak polaže prava na istorijsko opravdanje. Nema zaključka koji bi govorio šta bi se moglo dogoditi posle faze „iole odgovornih“, osim nekoliko pukih natuknica. Ovaj tekst nema etičkih aberacija, niti trun socijalnih uteha. On samo suvereno govori jezikom socijalne matematike. Stoga tekst i nosi tako neobičan, na prvi pogled nerazumljiv naslov, „Srpska tautologija“.

Posle ovog najobimnijeg i najambicioznijeg teksta, zbornik se okreće oblastima, kako kaže Gal Dornik u uvodniku celom zborniku, koje ispunjavaju psihoistoriju njenim „surferskim aporijama“. U njima se, pretežnim delom, iscrtavaju obrisi kao u slikarskoj tehnici forsaja kojoj je toliko bio sklon nadrealista Maks Ernst, ili pervertiranoj dečjoj sklonosti da crtež dopunjuju objašnjenjem, samo što se sada formulisanje validne teorije premešta u buduća

vremena i umove još nerođenih naučnika većih od svih iz našeg obzorja misaone praistorije, prati ovlašno skiciranje jedne velike buduće nauke, kao i društvenog praksisa. Tako se tekst Andreja Berlina (Andrew Berlin) bavi deskriptivnom naratološkom analizom trilogije Isaka Asimova, *Zadužbina*, *Zadužbina i carstvo* i *Druga zadužbina*, oslanjajući se na mnogobrojne analize ovog kapitalnog dela predistorije psihoistorije, lavirajući između borhesovskog motiva materijalizacije zbilje iz fikcije, stvaranja metazbilje na plodnom tlu fikcionalnih metastaza, s jedne, i historiografije u prisustvu društvene angažovanosti, kao u radu srpskog esejiste Dejana Ilića, s druge, čiji rad⁶ Andrej Berlin navodi kao relevantan u sameravanju istorijskog momenta nastajanja Asimovljeve trilogije i beskrajne invencije ovog pisca i popularizatora nauke. Tekst Andreja Berlina u komentarisanju rada Dejana Ilića poprima boje oba fikcionalna pola planete Asimov, maštu suspregnutu erudicijom, koja bi se tako dopala Borhesu da je imao žanrovskog strpljenja,⁷ a zatim i pritajenu i apsolutističku strast čitaoca SF-a koja nedostaje Ilićevom tekstu. Neki vrući polovi, nema šta!

Tekst Svetlozara Prime (Svetlozar Prima) dotiče se važne historiografske studije koja barata prvim pojmovnim kategorijama psihoistorije, rada istoričara Pitera Turčina (Peter Turchin), koja se pod nazivom *Rat i mir i rat / životni ciklusi imperijalističkih nacija*⁸ pojavila 2006. godine.

Američki profesor Piter Turčin još u uvodu svoje knjige o „životnim ciklusima imperijalističkih nacija“ otpočinje sa psihoistorijom Hari Seldona kao „granom matematike koja se bavi reakcijama ljudskih konglomerata na stalne socijalne i ekonomske stimulanse“.⁹ Već nekoliko stranica kasnije Turčin odriče Seldonu status naučnog vizionara, pošto globalna haotičnost čovekove slobodne volje i prirodne katastrofe isuviše dobro simuliraju haotični podatomske svet, te je Hajzenbergovo načelo neodređenosti sklopilo čeljusti oko Lao Ceovog leptira. Glavna tema Turčinove knjige su imperije, njihovi usponi i padovi, i kako kaže Svetlozar Prima, Turčin svoj istorijski kontinuum organizuje oko jedne himere, doduše neosporne, sposobnosti društva na saradnju (asabija, istočnjački je definiše Turčin). Tako nastaju i tako propadaju imperije, kada stiču i kada gube svoj kapital solidarnosti, kapital trajno oročen u sveopštoj međuljudskoj banci. Prima piše, već na sledećim stranicama i u istom tonu, i emotivnim dilemama završava svoj ogled, pa i taj „kamen zemlje ljudske“, da solidarnost pripada kategoriji virtuelnih, time i apriornih kategorijalnih aparata, da tumačenje sveta sa solidarnošću kao „srcem tame“ ili sa psihoistorijskom matematikom ne predstavlja validnu razliku. Iste iluzije su možda iste istine, završava svoj tekst Svetlozar Prima.

Još jedna studija iz ove knjige obuhvata matematički aspekt psihoistorije, kroz teoriju igara i teorije sistema, ali se na njoj ovaj zbornik ne zadržava, jer je uloga matematičke statistike kompleksna i hermetična za istorijsko-sociološke analize kojima se priklanjamo. Stoga, prepustimo matematiku i matematičarima da budu dobre sluge, a ne loši gospodari naše imaginacije.

Mnogo zanimljiviji i podsticajniji tekst potiče iz pera Bendžamina Lajnusa (Benjamin Linus), u kome autor akribično, elokventno, kroz anegdote i podsticajnu kozeriju piše o

⁶ Ilićev rad je objavljen na srpskim e-portalima „Peščanik“ i „Školegijum“.

⁷ Možda je tako i bilo, ali Borhes je suviše dobro sačinio svoju „borhesovštinu“ u kojoj se pretapaju i nestaju uticaji savremenika, a Borhes i Asimov su to izvesno bili.

⁸ „War and Peace and War: The Life Cycles of Imperial Nations“, Edition by Peter Turchin.

⁹ *Ibid.*, str. 1. u srpskom izdanju.

praroditeljima, počinjačima i začinjačima psihoistorije, u čemu je najzanimljiviji aspekt njihova nesvesnost da upravo to jesu, čime ispunjavaju drugi bitni uslov doktrine, da su njeni akteri nesvesni primene i rezultata psihoistorije. Nesvesni pokretači psihoistorije, u skoro pa budističkom duhu, veoma su neočekivane ličnosti. Tekst analizira korene i ishodišta dela i prakse nekolicine njih, pronalazeći u svima osnovne potke učenja Harija Seldona. Tako se autor bavi ličnostima i delovanjem Njuta Gingriča (Newt Gingrich) i Pola Krugmana (Paul Krugman). Gingrič, konzervativni američki istoričar i republikanski političar, nekadašnji portparol Bele kuće i kandidat za predsednika SAD, i Krugman, američki ekonomista, profesor Gradskog univerziteta Njujorka i kolumnista *Njujork tajmsa*, dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju 2008. godine, dvojica su mislilaca koji začuđujuće dele istovetno mladalačko oduševljenje Isakom Asimovom i njegovom trilogijom, a takođe, i naučnom fantastikom i njenom bučnom i prometnom raskrsnicom tehnologije, futurizma, javne politike i masovne kulture. Dok je prvi u virtuelnom svetu *Second Life*-a gradiu svoju novu zemlju, novu Ameriku, drugi je objašnjavao da je postao ekonomista zbog naučne fantastike i da je sa Harijem Seldonom na umu nameravao da studira istoriju, ali da je završio ekonomiju jer ga je više interesovalo „zašto“, a ne puko „šta“.

I ta dvojica nikako nisu jedini kojima bi paranoidna svest mogla da pripiše status začetnika Druge zadužbine, daleko u prošlosti događanja iz Asimovljevih romana, jer i svojom nesvesnošću o vlastitoj ulozi u psihoistoriji i svojim destruktivisanjem takozvane istorijske zbilje zaslužuju tu sumnju.

Song Čaoming (Song Chaoming), istraživač na Severnoistočnom univerzitetu u Bostonu kao fizičar-sociolog osmislio je algoritam kojim se, uvidom u masovno korišćenje mobilnih telefona, sa ogromnom preciznošću (kaže on, a preostaje nam da slepo verujemo – čak 93%) može ustanoviti šta ljudi rade. Tim saradnika Alesandra Vespignanina (Alessandro Vespignani), Dr Songovog kolege iz Bostona, sačinio je program *GLEAM* (Global Epidemic and Mobility Model) koji svet deli na prostorne kvadrate u potrazi za putevima epidemija. Boleslav Šimanski (Boleslaw Szymanski) sa Politehničkog instituta države Njujork napisao je studiju o kolektivnom umu društva, a možda najhrabriji među njima, doktor Dirk Helbing (Dirk Helbing) iz Federalnog instituta za tehnologiju Švajcarske, jedan je od lidera projekta *FuturICT*, čiji je cilj da se stvori opšti kompjuterski model društva. I upravo komentarišući reči doktora Helbinga da univerzum razumemo mnogo bolje nego vlastito društvo, te da je budućnost istraživanja začetaka psihoistorije u kombinovanju velikog broja specifičnih modela, svi ovi naučnici se nadaju da će moći da opišu celokupno društvo jednom univerzalnom formulom. Sa tom nadom se i završava ovaj tekst umnoženih glasova istraživača psihoistorije sa kraja 20. i početka 21. veka.

Deo drugi – Ko smo, odakle dolazimo, kuda idemo

Ipak, budimo hrabriji sada, u osvit predistorije jedne fundamentalne društvene nauke i rađanja „praktičnog uma“ buduće ljudske civilizacije, i pokušajmo osvetliti ono što tek čeka svetlo psihoistorije, temeljne monade tek ovlaš naslućene nauke. I opet moram dodati, zajedno sa autorima zbornika *Psihoistorija na istoku Evrope* – metanauke. Psihoistorija, sasvim u makijavelističkom duhu, niti u delu Isaka Asimova, niti matematičara i nobelovca

Džona Neša (John Nash), niti historičara Pitera Turčina, nije shvaćena kao akademska analiza, već kao iskustvena sinteza. Kao što je to uvek bivalo, početne epizode intelektualnih stremjenja je započinjala ambicija svođenja, toliko jasnija ukoliko priznajemo vlastitu temporalnu nedovoljnost. Nazvaćemo ovu fazu na simboličan način „analitičkim kubizmom“, kada nam suštinski zakoni percepcije ne dopuštaju da od simultanog ukazivanja pažnje detaljima opažamo celinu. I onda tu celinu smeštamo u područja transcendencije i spoznajnih uslovnosti. Kakva zabluda mladog uma! I to onda kada vlastitu nedovoljnost proglasimo horizontom dešavanja.

Ne, iskočićemo iz vlastite potencije spremnosti, predstanja svakog opažanja, intelektualnog kako i empirijskog. Čak i po cenu da budemo aberaciono nedovoljni za opstanak na ovom mentalnom perspektivnom nebu, čak i rizikujući prezir savremenika i podsmešljivi oprost naslednika, okušaćemo se u osnovnim postavkama psihoistorije danas. Zašto je to moguće samo za naše vreme? Zašto je psihoistorija nauka koja uvek iznova traži svoje redefinisana, bivajući tako prva apsolutna metanauka? Odgovor je relativno jednostavan i leži u istoriji ljudskog bitisanja. Leži u matematici, brojkama. Leži u onome što jesmo kao pojedinci i okruženi sebi sličnima.

Množeći se, nastanjujući sve životne niše i kutke planete, postajući najbrojnija živa klasa višeg stepena složenosti, čovek je neosetno prošao kroz žrvanj matematičkih modela koje je sam smislio da bi opravdao svoju izuzetnost. Dostižući krajem 20. veka brojku od 7 milijardi jedinki, nešto se dogodilo u poretku stvari. Kao da je magična sedmica prevela ljudsko društvo u matematički model, nekom čarobnom igrom koju bi samo Borhes i Neš mogli da shvate. Ljudsko društvo je prešlo u doba gomile, i uspešno sebe opisalo u radovima nekolicine vrsnih umova kao što je Hana Arent (Hannah Arendt) ili Serž Moskovici (Serge Moscovici).

Postojanje dve vrste ljudi, građana i pripadnika, i aktuelna metamorfoza građana u pripadnike takođe je deo prelaska predistorije u psihoistoriju. Kada su neodredljivi pojedinci postali matematička teorija velikih brojeva, nije teško primetiti, jer se taj zmijski svlak dogodio pred našim očima. Ali, prava stvarnost, iza svih varki i obmana kojima aktuelnost zasipa savremenike, izmiče i postaje neuhvatljiva kao dim nad vodom.

I simbolički poredak se promenio, i himere političke vlasti su nastanile ceo društveni poredak mehanizmima koji su ujednačili reakcije ljudi, stvorile podzemni javni i kulturni poredak koji je stopio pojedince u zgoru jedinstvenog ljudskog materijala, te izgradile industriju svesti koja se sve manje povinovala urođenoj ljudskoj nepredvidivosti.

Na toj čarobnoj granici od 7 milijardi promenile su se stvari, proizvodnja stvari je postala njihova reprodukcija, mediji su postali parole, kultura niz rituala, jezik je prestao da proizvodi svest i postao drobilica za tu zgoru, ispečenu na vatri velikih brojeva.

I ne želeći i ne znajući šta radimo, posadili smo nasad psihoistorije, teorija je postala skelet za materijalnu tvar, a ta tvar se dala upregnuti u formule. Vrteška je postala *perpetuum mobile*. Od tog trenutka, od 7 sa devet nula, ušli smo u vlast matematike. Hari Seldon se rodio, iako ćemo na rođenje njegovog najdaljeg pretka čekati još nebrojeno stotina i hiljada godina.

Još bi možda, upotpunjavajući naše poštenje, trebalo pomenuti i trojicu književnika i mislilaca, koji ne znajući započinjaju veliku istorijsku viziju. Horhe Luis Borhes nama je važan,

čak i u godinama koje dolaze, jer je zapisao nešto od poezije koja je zaključana u večnoj istoriji. Borhes nije puno toga otkrio, osim mistike istorije. Nije nam pomogao ni da se odlučimo da li se istorija večno ponavlja, da li je spirala ili toroid. Njegova najveća zasluga i njegov najveći užas, kao što je to i naš užas i naša iznurenost, bilo bi da je skup simbola i metafora koje je tako voleo, a svih odreda povezanih sa istorijom, zapravo odraz večnih kosmičkih događanja. Tako, Borhesova istoričnost postaje horizont događanja iz fizike crnih rupa, božje lice je apsolutna analogija faznom zaključavanju zbog kog se zvezdi ili kakvom masivnom, suverenom telu uvek okreće samo jedno lice malog, podređenog pratioca. Onako kako nam Mesec uvek okreće samo jedno svoje lice, tako i mi uvek okrećemo samo jednu stranu svoje društvenosti moćnom suncu istorije, te tako i svet ljudi postaje beskrajna biblioteka biografija, i sve te biografije svakog pojedinačnog čoveka postaju biblioteka jedne jedine knjige, jedne knjige da zavlada svima. Ali to više nije peščana knjiga, to je knjiga matematičkih formula.

Ginter Anders je drugi. Možda i prvi koji je uvideo zastarelost svega. I individuuma i istorije. I tolikih drugih stvari. On je taj koji je definisao jezik i terminologiju budućnosti, a da to niko nije znao, ni on sam, i zadugo, ako ne i zauvek, niko to neće znati. Ali je Anders to uradio, i zaista je bespredmetno navoditi ili komentarisati njegove postavke, jer one su monade, ispod njih nema ničega, kao u onoj vrtoglavoj Borhesovoj taksonomiji,¹⁰ Anders je ustanovio da je „politika naša sudbina“, da je „ekonomija naša sudbina“ i da je „tehnika naša sudbina“, i to redom od početka 19. do kraja 20. veka. A upravo ova tri velika atributa postojanja definišu psihoistoriju, onako kako su je definisali Isak Asimov i Hari Seldon, i toliki između njih dvojice. I navedimo samo još jednu „samorotirajuću“ aporiju Gintera Andersa, koja je zapravo *circulus vitiosus* same psihoistorije:

...što je neka moć integralnija, to je njena komanda manje čujna.

Što je neka komanda manje čujna, to je naša poslušnost po sebi razumljivija.

Što je naša poslušnost po sebi razumljivija, to je naša iluzija slobode sigurnija.

Što je naša iluzija slobode sigurnija, to je moć integralnija...¹¹

I preostaje nam Robert Muzil i njegov „čovek bez svojstava“, ovlaš, skicirano u skicenbloku velike istorijske čitanke koja govori o padu carstva. Jer zapravo psihoistorija uvek govori o usponima i padovima carstva, velikih sučeljenih masa, tektonskih ploča čovečanstva, sićušnih pojedinačnih bića koja se propinju između gromada kojima ih zasipa istorija. Zato Muzil priča o čoveku devetnaestog veka koji stupa iz jednog carstva u drugo, koje će dijalektički pretvoriti infinitezimalne kvantitete svakog pojedinačnog ljudskog postojanja u nešto drugo, staro-novo svojstvo istorije, tu slivenu monumentalnost koja znači Carstvo i koju je najbolje znao da opiše Robert Muzil.

Ne smemo zaboraviti tu mračnu priču koji su nam ispričali Borhes, Anders i Muzil. Ipak, u svoj pervertiranosti bazičnih impulsa u potrazi za lepotom i smislom, u kojoj su ova trojica

¹⁰ „Drugi drže da zemlja počiva na vodi; voda litici; litica na bikovom čelu; bik na ležaju od pijeska; pijesak na Bahamutu; Bahamut na zagušljivom vjetru; zagušljivi vjetar na magli. Što se nalazi ispod magle, ne zna se“, Jorge Luis Borges, *Priručnik fantastične zoologije*, Znanje, Zagreb, 1980, prevod Ivan Ott.

¹¹ *Zastarelost čoveka*, Ginter Anders, Nolit, Beograd, 1985, str. 149, prevod Olga Kostrešević.

velikana duha 20. veka sagoreli osvetljavajući nam mračni put ka granici, stigli smo do ruba svoje panike. Velike, bele, pihtijaste matematičke formule su nas progutale, a to još dugo nećemo znati, i ako ikada doživimo buđenje iz kolektivnih snova naše rase, java će ličiti na neutješni mamurluk. I nešto će nam tada šapnuti u srcu i znaćemo da na svetu stojimo sami protiv svih ostalih, i da smo već izgubili rat za ljudske duše, i da smo postali jedno srce, jedan um, jedna svest. I tada će se roditi psihoistorija kao Atena iz glave Zeusa, kao nauka nad naukama, metanauka rođena u umu kolektivnog boga ljudske budućnosti, koga proziva-smo uglavnom ženskim imenima.

Sve napred navedeno u trećem poglavlju ovog prikaza je *summa* iskustava i uvida koje su nam podarili nekolicina autora u zborniku, kroz kraće i informativne tekstove u završnom delu ovog izdanja. Ne navodimo imena autora niti nazive tekstova, svi oni obuhvataju nepostojane i fluktuirajuće granice neomeđene budućnosti, i verovatno to strahopoštovanje pred dubokim i beskrajnim istinama koje očekuju buduća vremena, sama imena autora povlače u senku, kao ozbiljnu preporuku za Drugu zadužbinu koju personifikuju kolektivni pseudonimi narečeni kao Asimov i Seldon.

Tako se i okončava ova hrestomatija budućih snova, preuranjeni izvadak iz života i priključenija budućih pokoljenja. No znamo kakva je sudbina svih glasnika iz neshvatljive i neumitne budućnosti, glasnika koje ubijamo jer nas previše podsećaju na smrt samu. Ne, autori ove knjige sigurno neće doživeti nikakvu smrt, osim namernog pa onda izbrisano iz svesti zaborava kojim ćemo ih prekriti. Utišaćemo i ugasiti njihove glasove i oni sami će nestati u svojim malim, sitnim akademskim životima po perifernim univerzitetima. I tako će biti još mnogo godina, sve dok se ne rodi naučnik poslednji i najveći od svih – Hari Seldon.